

УДК: 94: 329. 15] (477. 82) “1988–1991”

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2025.26.4008>

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ РЕФОРМИ “ПЕРЕБУДОВИ”
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1980-х – ПОЧАТКУ 1990-х рр.
У ВІЗІ ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
(за матеріалами періодичних видань)**

Василь ЧУРА

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра історичного краєзнавства
вул. Університетська 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: vschbox@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-0464-0086

Навіть витончено брехлива радянська пропаганда не могла безперервно маскувати неефективність господарського механізму СРСР. Незважаючи на чисельні комуністичні програми соціально-економічного розвитку, добробут громадян країни завжди знаходився на критично низькому рівні. На зламі 1980-х рр. цей процес наблизився до закономірного результату – почав загрожувати політичному режиму. Тому у 1985 р. радянське керівництво застосувало чергову спробу врятуватися за допомогою вибіркового уведення ринкових методів господарювання та елементів демократичного устрою.

Однак, різноманітні модифікації синтезу ринку та плану швидко зазнали очікуваного фіаско. Водночас вони форсували визрівання незворотних кризових явищ, які запустили руйнацію господарського комплексу СРСР й поставили громадян країни на межу виживання. Першими відчували неефективність економічних новацій “перебудови” пересічні мешканці регіонів країни – рядові працівники фабрик та заводів, установ та організацій Радянського Союзу.

Отже, наукова розвідка аналізує реакцію трудових колективів Чернівецької області на застосування ринкових нововведень, подану на шпальтах місцевих періодичних видань. Йдеться про обласну, міську, районну та багатотиражну пресу. У вказаний період перед нею було поставлено завдання утвердити у суспільній свідомості переконання щодо можливості швидкого і безболісного втілення у життя ініційованих компартією планів висхідного соціального та економічного розвитку країни через впровадження ринкового інструментарію.

Усвідомлюючи нереальність досягнення поставлених цілей, насамперед у соціальній сфері, а також несумісність ринкових і командних методів господарювання, на початках прихильне у громадській думці ставлення до “перебудови” змінюється на скептичне, а відтак і негативне. Стрімке зниження рівня добробуту зробило публічною господарську неспроможність проросійської партійної номенклатури. Усе це спричинилося до розпаду репрезентованої нею політичної системи на теренах українського краю здавна відомого як Буковина.

Ключові слова: соціально-економічні реформи, зниження рівня добробуту, радянські періодичні видання, “перебудова”, національно-демократична преса.

Соціально-економічний механізм Радянського Союзу, збудований в обхід ринкових відносин, був ключовою причиною низького матеріального рівня його громадян упродовж усього періоду існування країни. В останні роки існування, відомі як “перебудова”, стрімко сповзаючий виробничий потенціал СРСР привів його до загрози розпаду. Відчувши небезпеку, осібно правляча у багатонаціональній країні проросійська КПРС, прокинулася від “застою” й заходилася рятувати власне імперське становище.

Одним із рупорів розгортання “перебудови” в регіонах країни були радянські періодичні видання місцевого значення. Це обласні, міські, районні та багатотиражні газети й журнали. Як і союзна й республіканська преса, вони діяли в умовах тотального партійного контролю. Тому у 1985–1988 рр. доклали багато зусиль для вкорінення у свідомість пересічних читачів переконання про швидку досяжність керованих партією економічних завдань “перебудови”. Але у 1988–1991 рр. тематика публікацій переживає помітні зміни. По мірі усвідомлення недосяжності рубежів намічених у чисельних програмах соціально-економічного розвитку, світ побачили статті, які ставили під сумнів компартійну непогрішимість. Особливо гостро такі публікації віддзеркалювали наростаюче незадоволення у чисельних трудових колективах країни, де було зосереджено її основний виробничий потенціал.

Серед присвяченого радянській періодиці монографічного масиву першої чверті ХХІ ст. виокремлюються роботи Оксани Федотової¹, Юрія Колісника² та Володимира Кулика³. Автори у той

¹ О. Федотова, *Політична цензура друкованих видань в УРСР-УРСР (1917–1990 рр.)*. (Київ: Парламентське вид-во, 2009), 352.

² Ю. Колісник, *Формування суспільної свідомості журнальною періодикою УРСР (1950–1980 рр.)*. (Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут журналістики, Київ, 2008), 290.

³ В. Кулик, *Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки* (Київ: Критика, 2010), 656.

чи інший спосіб й на різних хронологічних відтинках аналізували інструментарій активного впливу комуністичної преси на світогляд українців з метою легітимізації радянсько-російського окупаційного режиму. Серед останніх досліджень у цьому напрямку звертає на себе увагу колективна монографія науковців Києво-Могилянської академії, яка не в останню чергу торкалася питань недовіри українців до радянських періодичних текстів та секулярної обрядовості⁴. У форматі наукових статей питання векторів розвитку радянської преси порушували такі пошуковці як Світлана Шульженко⁵, Тетяна Хітрова⁶, Ольга Анікіна⁷ Катерина Єремєєва⁸, Альона Якубець⁹, Руслана Попп¹⁰. Вони зійшлися на думці, що періодика УРСР була засобом підміни українських соціо-культурних цінностей на російський світоглядний спосіб сприйняття дійсності з метою зросійщення української нації та подальшого її поглинання.

У напрямку вивчення “перебудови” у західних областях радянської України продовжують працювати Володимир Баран¹¹, Степан Кобута¹², Олег Муравський¹³, Ігор Підкова¹⁴ та автор цієї наукової розвідки¹⁵. Спільним є переконання в тому, що увільнення західноукраїнського регіону від комуністичного панування у 1990 р. носило антиросійські ознаки, відбувалося більш масово та значно стрімкіше ніж у східних регіонах України.

Досить популярною тематика розпаду СРСР є у загальноукраїнському контексті. Серед наукового доробку останніх років виокремлюються роботи Юрія Каганова¹⁶ Ірини Овчар¹⁷, Айсел Омарової¹⁸, Сергія Плохія¹⁹, Володимира Тарасова²⁰, Олександра Тертичного²¹, Олександра Бойка²², Юрія Шаповала та Олександра Якубця²³ й Олександра Зінченка²⁴. У різний спосіб усі автори приходять до переконання, що розпад комуністичної держави, насильно збудованої росіянами на уламках царської імперії, був неминучим.

⁴ Радянське “я” і радянське “ми” між ідеологією і реальністю. Колективна монографія / Заг. ред. Н. Шліхта; Упор. Т. Бородіна. (Київ: Дух і літера, 2024), 256.

⁵ С. Шульженко, “Періодичні видання (газети) Української РСР 1950–1954 років видання у фонді Державного архіву друку Книжкової палати України: аналітичний огляд”. *Вісник Книжкової палати*. Київ, №11, (2016): 28–4.

⁶ Т. Хітрова, “Національний контекст формування радянської історичної свідомості засобами друкованої пропаганди”. *Держава та регіони. Серія Соціальні комунікації*. №. 1, (2011): 98–101.

⁷ О. Анікіна, “Сільськогосподарські періодичні та продовжувані видання в Україні в роки війни 1941–1945 рр. та у повоєнну п’ятирічку”. *Вісник Національного технічного університету ХПІ. Сер.: Історія науки і техніки*. Харків, 2013. Випуск 48. С. 3–17.

⁸ К. Єремєєва, “«Перчити і приперчувати!»: завдання радянських сатиричних видань (на прикладі журналу «Перець»”. *Український історичний журнал*. 2018. № 1. С. 126–140.

⁹ А. Якубець, “До питання джерельної бази історії радянського повсякдення (на прикладі журналу “Перець”)”. *Український історичний журнал*. 2018. № 3. С. 145–153.; А. Якубець, “Виробництво побутових меблів в радянській Україні в 1950–1960-х роках: проблема якості (за публікаціями журналу “Перець”)”. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич, 2018. В. 8. С. 203–212.

¹⁰ Р. Попп, “Ідеологічно-пропагандна політика радянської системи в західних регіонах України в 1944–1953 роках (За матеріалами Дрогобицької області)”. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич, 2018. В. 6. С. 142–152.

¹¹ В. Баран, *Україна: новітня історія (1945–1991 рр.)*. (Львів: Інститут українознавства імені І. Крип’якевича НАН України, 2003), 670.

¹² С. Кобута, М. Кугутяк, Б. Гаврилів. *Літопис державотворення на Прикарпатті (1988–2001)*. (Івано-Франківськ: Плаї, 2002), 96 с.

¹³ О. Муравський, *Західні землі України: шлях до незалежності (1985–1991)*. (Львів: Інститут українознавства імені І. Крип’якевича НАН України, 2011), 268.

¹⁴ І. Підкова, *Україна 1991–1996: хроніка подій*. (Львів, 2001), 494.

¹⁵ В. Чура, *Руйнація компартійної влади на західноукраїнських землях наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ століття*. (Львів: Ліга Прес, 2013), 705.; В. Чура, *Робітники Львова у національному русі другої половини 80-х – початку 90-х років ХХ століття*. (Львів: Простір М, 2021), 321.

¹⁶ Ю. Каганов, *Конструювання “радянської людини” (1953–1991): українська версія*. (Запоріжжя: Інтер-М, 2019), 432.

¹⁷ І. Овчар, *Політичні трансформації в Радянському Союзі в період перебудови (1985–1991 рр.)*. (Київ: Інтерсервіс, 2011), 227.

¹⁸ А. Омарова, *Правовий статус України у період перебудови (1985–1991 рр.)*. (Харків: Право, 2017), 190.

¹⁹ С. Плохій, *Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу*. (Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019), 506.

²⁰ В. Тарасов, *Образ перебудови (1985–1991) в сучасній історіографії: проблема термінології та інтерпретації*. Харків: Раритети України, 2016), 119 .

²¹ О. Тертичний, *Перша спроба демократичної будови політичної партії в Україні: автобіографія української Демплатформи (1990–1991 роки). Документи*. (Київ: НАУКМА, 2014), 309.

²² О. Бойко, *30 років незалежності України: у 2 томах*. (Харків: Фоліо 2021).

²³ Ю. Шаповал, О. Якубець, *Служитель залежності. Володимир Щербинський за обставин часу*. (Київ: Критика, 2021), 512.

²⁴ Олександр Зінченко, *Як українці зруйнували імперію зла*. (Київ: Vivat, 2024), 560.

Однак, комплексні наукові праці, що аналізують надто швидкі й помітні трансформації радянської преси періоду “перебудови” – відсутні. Особливо у західних областях УРСР – регіоні, який у 1990 р. позбавився російського панування, закамфльованого інтернаціональною комуністичною доктриною. Тому метою статті, джерельною базою якої слугуватимуть публікації обласної, міської, районної та багатотиражної преси, є детальний розгляд таких змін поданих на зрізі усєї вертикалі періодичних видань найменшої в УРСР Чернівецької області.

Від зими 1986 до літа 1988 рр. практично кожна передовиця обласної обкомівської газети “Радянська Буковина” наполегливо переконувала трудові колективи Чернівеччини, що виконання рішень ХХVII з’їзду КПРС, особливо програм “Основні напрямки економічного і соціального розвитку СРСР на 1986–1990 роки і на період до 2000 року” й “Житло-2000”, одноставно підтримують усі трудящі країни. Тому втілення завдань під керівництвом КПРС-КПУ розгортається динамічно, результативно й приречене на успіх²⁵. Однак, після завершення роботи XIX всесоюзної партійної конференції, яка визнала гальмування економічних реформ “Рижова – Абалкіна”, акценти публікацій дещо змінюються. Вони перестають бути пафосно-повчальними й категоричними і частіше закликають оминати конфліктні ситуації шляхом діалогу між представниками адміністрацій, партійних комітетів, професійних спілок, рідше – рад трудових колективів підприємств й установ Чернівеччини²⁶. Обласна комсомольська газета “Молодий буковинець” помістила статтю працівника Чернівецького меблевого комбінату В. Цибуленка “Кому не вигідний госпрозрахунок?”. У ній йшлося про те, що величина зарплат та принципи ціноутворення за умов дії нових методів господарювання є незрозумілими й вигідними лише окремим групам осіб, натякуючи на адміністрації²⁷. Публікація викликала великий резонанс у трудових колективах області. На захист госпрозрахунку став начальник відділу Чернівецького машинобудівного заводу В. Царинний у статті “Госпрозрахунок не винен”. Він намагався пояснити, що запровадження нових методів господарювання супроводжується кратним наростанням супутніх проблем, методів вирішення яких на підприємстві ніхто не знає, а вищі організації пояснити не можуть²⁸.

Властиво, ще у передконференційний період на сторінках районної преси стає помітним розчарування, яке охопило трудові колективи у зв’язку із руйнівною дією перебудовних новацій. Про збільшення негативних тенденцій свідчила газета Путильського райкому “Радянські Карпати”. Вона оприлюднила інтерв’ю кореспондента С. Сопетика із бригадиром будівельників колгоспу “Прогрес” Ю. Скрипчуком. Наскрізною думкою розповіді стало відчутне погіршення постачання будівельними матеріалами. “Значить пробуксовує перебудова, – говорив бригадир. Ми сподіваємося, що на партійній конференції буде дано принципову оцінку її гальмівній силі”²⁹. “Проблеми ще є” – так назвав публікацію завідувач відділом пропаганди і агітації Путильського районного комітету партії В. Вольський. За його словами перехід підприємств на самофінансування і госпрозрахунок виявився складнішим ніж очікувалося. Адміністративний та виробничий персонал не мав чіткої уяви про суть новацій, а система економічного всеобучу не могла їх зрозуміло пояснити. Це викликало напругу у трудових колективах, яка повсякчас спричиняла конфліктні ситуації³⁰.

Речник комуністів Сторожинецького райкому газета “Радянське село” опублікувала статистичні дані щодо роботи тваринницької галузі місцевого агропромислового комплексу за 11 місяців 1988 р. Вперше за багато років серед 21 колгоспу тільки половина виконала завдання виробництва м’яса і молока³¹. У відповідь на чисельні скарги жителів району пов’язані із постачанням аграрної продукції, працівники колгоспу імені Ф. Дзержинського: голова – М. Флеківчук, завідувач фермою – Г. Ковцун та слюсар – В. Савчук заявили, що таке становище спричинили нові ліміти розмірів заробітної плати та відсутність гласності у системі її нарахування³².

Серед багатотиражок вирізнялась газета “Будівельник” – друкований представник ВО “Чернівецьбуд”. Вона оприлюднила передовицю “В нових умовах”, присвячену дволіттю утворення ради трудового колективу. “Якщо бути відвертим, – говорив член ради, машиніст В. Візнюк, – самофінансування не зіграло визначальної ролі у боротьбі за виконання плану. Та й госпрозрахунок не

²⁵ Радянська Буковина, 1987, (23 жовтня), 1.

²⁶ Радянська Буковина, 1988, (20 грудня), 1.

²⁷ В. Цибуленко, “Кому не вигідний госпрозрахунок?”. Молодий буковинець, 28 лютого, (1988), 4.

²⁸ В. Царинний, “Госпрозрахунок не винен”. Молодий буковинець. 5 березня, (1988), 4.

²⁹ С. Сопетик, Що хвилює колгоспних будівельників? Радянські Карпати, 11 червня, (1988), 2.

³⁰ В. Вольський Дійовий важіль перебудови. Радянські Карпати, 23 березня, (1988), 1.

³¹ Радянське село, 1988, (17 грудня), 1.

³² Л. Левіна, Хоч гласність – не завжди приємно. Радянське село, 19 жовтня, (1988), 2.

вніс якихось особливих позитивних змін”³³. Аналогічну думку розгорнув на сторінках газети Машинобудівного заводу імені Ф. Дзержинського, директор підприємства В. Фотокакіс. Із трибуни XIX партконференції він говорив: “Перебудові потрібна гарантія у незворотності її процесів. Необхідне скорочення управлінського апарату і партійного в тому числі. А головне – більше можливостей для самостійності”³⁴.

По мірі згортання програм соціальної сфери у 1989 р., чернівецькій районній пресі все важче вдавалося приховувати руйнацію радянської економіки. Газета Кіцманського райкому “Радянське життя” надрукувала протокол сесії районної ради народних депутатів. У виступах голови планової комісії О. Рудька, завідувача фінансовим відділом А. Паладійчука та голови бюджетної комісії Р. Гатежа лунала добре помітна тривога за майбутній фінансовий рік. Резюме цих звітів висловила заступник голови районного агропромислового комплексу С. Кудіна. За її словами, результати роботи району за одинадцять місяців визнано незадовільними³⁵. Соціальне становище мешканців району з’ясувало інтерв’ю з лікарем районної лікарні М. Півтораном. Він зазначав, що сільські амбулаторії продовжували “животіти”, як і колись. Не вистачало навіть необхідного. Особливі нарікання викликали вкрай низькі зарплати медичного персоналу та архаїчне обладнання лікувальних закладів³⁶.

Інформативною була XXVII звітно-виборна конференція комсомольської організації Заставнівського району. Її хід оприлюднила місцева газета “Прапор перемоги”. Представники цукрозаводу А. Вічистий, колгоспів “Іскра” – Д. Павлик, імені Кірова – В. Романюк, “Дружба” – В. Водянюк попереджали, що без державної підтримки комсомольські будівельні бригади не здатні виконати програму “Житло–2000”³⁷. Багатотиражка заводу “Гравітон” газета “Трудова слава” опублікувала розлогу статтю голови профкому підприємства В. Хомицького. “Заходи щодо переходу на нові умови оплати праці проходять туго, – говорив він. Адміністративний натиск, відсутність належного рівня інформації призвели до цілого ряду конфліктів у трудових колективах”³⁸. Про запровадження орендних відносин на вказаному підприємстві розповідала економіст заводу Г. Гоцуляк у рубриці “Курсом перебудови”. З її слів нарікання викликали постійні простой підприємства. Річ у тому, що за нових умов оплати праці трудівники отримували гроші за безпосередньо відпрацьовані години. Тому цілодобові перерви виробництва не з їхньої вини спричинялися до низьких заробітків і ставили підприємства на межу страйків³⁹.

Подібний економічний ефект госпрозрахунку афішувала газета ВО “Восход” – “Текстильник Буковини”. Учасники “круглого столу” одностайно виступали за зміну системи економічного та політичного навчання на підприємстві. Працівники всеобучу не могли пояснити різниці між першою та другою моделлю госпрозрахунку, не знаходили відповідей на запитання чому самофінансування руйнує виробничі зв’язки між підприємствами-партнерами, не знали куди подіти продукцію забраковану держприйманням⁴⁰.

Того ж 1989 р. на періодичних сторінках з’являються перші публікації щодо розгортання національно-демократичного руху. Однією із перших була стаття “На різних полюсах”, автор якої – райкомівський лектор Н. Мурараш подавав матеріальні негаразди як наслідок дій прихильників національних спілок. Інтерв’ю з ним надрукувала газета Дністровського гідровузла “За високі темпи”. Після зустрічі із членами Народного руху України за перебудову, він повідомляв читачів, що рухівці, заклинаючи до страйків, не звертають увагу на потребу ритмічної роботи підприємств області. На його погляд, метою були дії скеровані на свідоме зниження добробуту трудівників Чернівецьчини⁴¹.

У 1990 р. альтернативою комуністичній періодиці стає національна преса, серед якої – вісник Чернівецької філії ТУМ газета “Час”. Вона була продовжувачем однойменного періодичного видання, яке виходило в Чернівцях від 1928 до 1940 рр. Чимало зусиль доклала газета щоб розвінчати міф про виняткову доцільність політичних та економічних партійних рішень, заходів у царині культури, релігії, науки та освіти. А відтак, продемонструвати читачам тотальну виробничу некомпетентність партноменклатури, засвідчити колоніальне становище України та обґрунтувати можливість її

³³ В. Візнюк, В нових умовах. *Будівельник*, 1 грудня, (1988), 2.

³⁴ М. Розтоцька, Підтримувати перебудову не словами. *Машинобудівник*, 29 червня, (1988) 2.

³⁵ *Радянське життя*, 1989, (28 грудня) 1.

³⁶ В. Сандуляк, Відходити від шаблону. *Радянське життя*, 3 січня, (1989), 2.

³⁷ *Прапор перемоги*, 1989, (23 листопада), 1.

³⁸ В. Хомицький, Змінити становище до кращого – означає повернутися обличчям до людини праці. *Трудова слава*. 28 вересня, 1989, 2.

³⁹ Г. Гоцуляк, Випробування орендою. *Трудова слава*, 21 вересня, (1989), 3.

⁴⁰ Н. Іванова, Будити живу думку. *Текстильник Буковини*, 15 грудня, (1989), 2.

⁴¹ С. Слободянюк, На різних полюсах. *За високі темпи*, 23 грудня, (1989), 2.

суверенного існування. Вона закликала не вірити компартійним періодичним виданням та чисельним агіткам, які за московською вказівкою сфабрикованим цифровим матеріалом лякали колапсом української економіки, тотальним зубожінням і навіть голодом. На запитання читачів, чому не відчувається реальна влада рад після виборів до місцевих органів самоврядування, газета відповіла: тому що головою сільської ради і секретарем партійної організації є одна особа⁴². Хвилю обурення викликала публікація меню “рибного дня” їдальні ЦК КПУ від 28 грудня 1989 р. У ньому значилися фарширована щука, солена горбуша, юшка із судака, салат з кальмарами та суп із лосося. “І це на четвертому році перебудови, коли в простих громадян немає найнеобхіднішого” – акцентувало увагу читачів тумівське періодичне видання⁴³.

Утім, більшість чернівецької районної періодики зразка 1990 р. знаходилася у компартійному підпорядкуванні. Хоча і не так завзято, вона продовжувала реабілітувати провали ринкових реформ. Газета Заставнівського райкому “Прапор перемоги” у розлогій публікації погрозово закликала читачів не дати ввести себе в оману, копіюючи рішення львівських обласної та міської рад народних депутатів. Мовляв, тому економічна криза на галицьких теренах виявляє себе значно сильніше⁴⁴. Словами першого секретаря А. Кочинського газета закликала не поспішати поглиблювати ринкові уведення й пропонувала повернутися до регульованої економіки та задовольнятися минулорічним рівнем добробуту⁴⁵. Доктор історичних наук В. Плясовських бачив мету проведення економічних реформ у створенні гібриду плану та ринку, називаючи його ефективною планово-ринковою економікою⁴⁶.

Застосування карток споживача виправдувала газета Кельменецького райкому “Наддністрянська правда”. Вона називала їх дієвим засобом боротьби проти спекулянтів⁴⁷. Очевидно не розуміючи того, що тіньовий ринок буде першим, хто отримає їх у достатній кількості. Невдовзі ця ж газета розмістила передовицю, у якій автор розмірковував над недоліками і перевагами розширення фінансової самостійності підприємств, більш схилившись до перших⁴⁸.

На відміну від районної, стрімко увільнялася від комуністичної догматики багатотиражна преса, яка щоденно знаходилася у виробничому середовищі. Її публікації зразка 1990 р. часто засвідчували переростання гострого економічного незадоволення трудових колективів у вимоги докорінних політичних змін. Однойменна багатотиражка ВО “Кварц” у статті “Коли і чому ми стали такими?” неприховано називала комуністичну дійсність проклятушою злиденністю. Причину такої вона бачила у тотальній некомпетентності партійного керівництва, його системній брехні та фантастичному лицемірстві⁴⁹. Не скупилась на вислови й багатотиражка ВО “Електронмаш” газета “Електрон”. Словами робітниці С. Сухової вона запитувала у читачів: чи потрібні на виробництві парткоми, якщо під гаслами керованої ними “перебудови” підприємство надбало стільки проблем, що і перелічити годі⁵⁰.

У першій половині 1991 р. практично вся чернівецька місцева періодика перейшла у відання новообраних радянських інституцій. Тому проросійська комуністична риторика хоча і поступово, але покинула її шпальти. Газета Вижницької районної ради народних депутатів “Радянська верховина” публікувала статті на зразок “Турбота про культуру – турбота про відродження”⁵¹, “Непрості уроки демократії”⁵², “Соціалістична партія – партія трудящих”, де вона перелічила причини, які спричинилися до банкрутства КПРС-КПУ. Серед перших – економічні прорахунки, казарменний соціалізм, ідеологічний догматизм і сектантство, злочини минулих десятиліть тощо⁵³. Аналогічними були публікації в газеті Путильського району “Радянські Карпати”. Осмислюючи події пов’язані із ДКНС, робітник місцевого деревообробного комбінату В. Грицюк говорив: “Нам завжди казали, що партія робить усе для народу. Виходить, що це не завжди була правда”. Його підтримували працівники лісокомбінату В. Григоряк та О. Василевич, які зазначали: комуністи лише говорили, що економіка

⁴² Час, 1990, № 1, (Серпень), 2–3.

⁴³ Там само, 1–2.

⁴⁴ Г. Василько, Не даймо себе ошукати. *Прапор перемоги*, 11 грудня, 1990, (11 грудня), 2–3.

⁴⁵ *Прапор перемоги*, 1990, (18 грудня), 1.

⁴⁶ В. Плясовських, Авангард оновлення. *Прапор перемоги*, 20 березня, (1990), 1.

⁴⁷ *Наддністрянська правда*, 3 листопада, (1990), 1.

⁴⁸ *Наддністрянська правда*, 23 листопада, (1990), 1.

⁴⁹ Є Вагнер, Коли і чому ми стали такими? *Кварц*, 28 березня, (1990), 3.

⁵⁰ *Електрон*, 21 серпня, (1990), 1.

⁵¹ І. Дрончук, Турбота про культуру – турбота про відродження. *Радянська верховина*, 18 березня, (1991), 3.

⁵² *Радянська верховина*, 24 червня, (1991), 1.

⁵³ К. Павельчук, Соціалістична партія – партія трудящих. *Радянська верховина*, 17 грудня, (1991) 3.

повинна бути економною, а на справді величезні кошти йшли на утримання самої партії⁵⁴. Одноставними були інтерв'ю надруковані у багатотиражці “Вільна бесіда”, яка належала ВО “Буковина”. Висловлювання керівників чернівецьких обласних організацій ДПУ Т. Кияка, УРП – В. Андрушка, НРУ – О. Панчука не залишали сумнівів: КППС повинна заплатити за те, що довела до бідування народ України⁵⁵.

У дні перевороту ДКНС відстояти демократію й вивести Україну із політичного та економічного простору СРСР закликала газета міської ради – “Чернівці”⁵⁶. Кореспонденти тумівської газети “Час” М. Журавльов та О. Якимович взяли на себе відвагу інтерв'ювати перехожих на вулицях міста у перший день заколоту 19 серпня 1991 р. Сімнадцять із двадцяти респондентів, серед яких були службовець Луцюк, робітники Мироненко та Московчук, пенсіонерка Самойленко, заявляли про неконституційність путчу та очевидні наміри хунти не дати наповнити реальним змістом “Декларацію про державний суверенітет України”⁵⁷. “То, все-таки, хто є ху?” – запитував кореспондент згаданого видання П. Калита після провалу заколоту ДКНС. Він побажав колишній партійній номенклатурі приносити користь самостійній Україні на колгоспних полях та у заводських цехах, позаяк вона завжди хотіла бути з народом⁵⁸.

Отже, чернівецька комуністична преса обласного, міського, районного та багатотиражного рівнів зразка 1988 р., незважаючи на гальмування соціально-економічних програм, зберігала загальносоюзну риторичку, намагаючись подати провали як тимчасові негаразди, що можуть бути швидко й легко усунуті. Але у 1989 р. рівень добробуту мешканців продовжував знижуватися. Тому компартійна періодика не могла сліпо демонструвати успіхи ринкових реформ на відсутність яких рядові працівники фабрик та заводів реагували досить гостро чисельними конфліктними ситуаціями.

Становище почало змінюватися у 1990 р. Дієвою стає антикомуністична преса національних товариств, яка відкрито критикує не лише економічні, але й політичні неспромоги правлячої партії. Районна періодика переживає болісний перехід у підпорядкування новообраних радянських інституцій. За таких обставин значно демократичнішою є багатотиражна періодика, яка знаходячись у гушті трудових колективів, щоразу відвертіше демонструвала компартійну нездатність підвищити добробут мешканців області. Упродовж першої половини 1991 р. колишня компартійна обласна, міська, районна й багатотиражна преса Чернівецької області перестає бездумно оправдувати необхідність збереження єдиного економічного й політичного простору СРСР, а після провалу заколоту ДКНС набирає антикомуністичного змісту й вітає відновлення державної самостійності України.

SOCIAL AND ECONOMIC REFORMS OF “RESTRUCTURING (PERESTROIKA)” IN THE SECOND HALF OF THE 1980s – EARLY 1990s IN THE PERCEPTION OF LABOR STAFF GROUPS OF THE CHERNIVTSI REGION (BASED ON PERIODICAL PUBLICATIONS)

Vasyl CHURA

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Local History
1 Universytetska St., Lviv 79000, Ukraine
e-mail: vschbox@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-0464-0086

Even the sophisticatedly deceptive Soviet propaganda could not indefinitely conceal the inherent inefficiency of the USSR's production structures. Despite numerous communist programs of socio-economic development, the welfare of the country's citizens remained at a chronically low and dangerously unstable level. By the turn of the 1980s, this situation had reached its natural breaking point, threatening the very survival of the political regime. Consequently, in 1985, the leadership of the multinational state made yet another attempt to rescue itself by selectively introducing market-oriented management methods and elements of a democratic system.

However, various hybrid models that combined market and planned elements quickly and predictably ended in failure. At the same time, these reforms accelerated the maturation of irreversible crisis phenomena, leading to the collapse of the Soviet economic complex and pushing citizens to the brink of mere survival. The first to experience the ineffectiveness of the economic innovations

⁵⁴ *Радянські Карпати*, 31 серпня, (1991), 1.

⁵⁵ *Вільна бесіда*, 23 серпня, (1991), 1–2.

⁵⁶ Т. Кияк, Відстояти демократію. *Чернівці*, 23 серпня, (1991), 1.

⁵⁷ М. Журавльов, О. Якимович. Хто заварив кашу, той буде її їсти. *Чернівці*, 23 серпня, (1991), 1.

⁵⁸ П. Калита, То, все-таки, хто є ху? *Чернівці*, 6 вересня, (1991), 1.

of perestroika were the ordinary residents of the regions – workers of factories and plants, institutions, and organizations across the Soviet Union.

This research analyzes the response of labor collectives in the Chernivtsi region to the introduction of market reforms, as reflected in local periodical publications, including regional, city, district, and mass-circulation newspapers. During the period under study, these publications aimed to instill in the public consciousness a belief in the rapid and painless implementation of party-led programs for the social and economic advancement of the country through market-based tools.

However, as it became clear that the planned goals were unattainable – especially regarding the unfeasibility of social programs – and with the growing recognition of the incompatibility between market and planned management methods, public attitudes toward perestroika shifted dramatically. The rapid decline in living standards made the economic failures of the pro-Russian party nomenklatura plain for all to see. This demonstrated inability ultimately led to the collapse of the political system it represented in the Ukrainian region historically known as Bukovyna.

Keywords: social and economic reforms, decline in welfare, Soviet periodicals, perestroika, national-democratic press

REFERENCES

- Anikina, O. Agricultural periodicals and serials in Ukraine during the war years of 1941–1945 and in the post-war five-year plan. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu KhPI. Ser.: Istoriia nauky i tekhniky*. No 48, (2013): 3–17. (in Ukrainian)
- Baran, V. *Ukraine: Modern History (1945–1991)*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva imeni I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, 2003. (in Ukrainian)
- Boiko, O. D. *30 Years of Independence of Ukraine: in 2 Volumes*. Kharkiv: Folio, 2021. (in Ukrainian)
- Chas. Serpen*. No 1. (in Ukrainian)
- Chura, V. I. *The destruction of the communist government in Western Ukrainian lands in the late 1980s and early 1990s*. Lviv: Liha Pres, 2013. (in Ukrainian)
- Chura, V. I. *Lviv workers in the national movement of the second half of the 80s – early 90s of the 20th century*. Lviv: Prostir M, 2021. (in Ukrainian)
- Dronchuk, I. Caring about culture is caring about revival. *Radianska verkhovyna*. (18 bereznia 1991). *Elektron*. (21 serpnia 1990). (in Ukrainian)
- Fedotova, O. O. *Political censorship of printed publications in the Ukrainian SSR (1917–1990)*. Monohrafiia. Kyiv: Parlamentske vyd-vo, 2009. (in Ukrainian)
- Hotsuliak, H. Rental testing. *Trudova slava*. (21 veresnia 1989). (in Ukrainian)
- Ivanova, N. To awaken a living thought. *Tekstynyk Bukovyny*. (15 hrudnia 1989). (in Ukrainian)
- Kahanov, Yu. O. *The construction of the "Soviet person" (1953–1991): Ukrainian version*. Zaporizhzhia: Inter-M, 2019. (in Ukrainian)
- Kalyta, P. To, vse-taky, khto ye khu? *Chernivtsi*. (6 veresnia 1991). (in Ukrainian)
- Khitrova, T. V. The national context of the formation of Soviet historical consciousness through printed propaganda. *Derzhava ta rehiony. Seriiia Sotsialni komunikatsii*. No. 1 (2011): 98–101. (in Ukrainian)
- Khomyskyi, V. To change the situation for the better means to turn our face towards the person of labor. *Trudova slava*. (28 veresnia 1989). (in Ukrainian)
- Kobuta, S., Kuhutiak, M., Havryliv B. *Chronicle of state formation in the Carpathian region (1988–2001)*. Ivano-Frankivsk: Plai, 2002. (in Ukrainian)
- Kolisnyk, Yu. V. *Formation of public consciousness by magazine periodicals of the Ukrainian SSR (1950–1980)*. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka, In-t zhurnalistyky. Kyiv, 2008. (in Ukrainian)
- Kulyk, V. *Discourse of Ukrainian media: identities, ideologies, power relations*. Kyiv: Krytyka, 2010. (in Ukrainian)
- Kyjak, T. Defend democracy. *Chernivtsi*. (23 serpnia 1991). (in Ukrainian)
- Levina, L. Although publicity is not always pleasant. *Radianske selo*. (19 zhovtnia 1988). (in Ukrainian)
- Muravskyi, O. *Western lands of Ukraine: the path to independence (1985–1991)*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva imeni I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, 2011. (in Ukrainian)
- Naddnistrianska pravda*. (23 lystopada 1990). (in Ukrainian)
- Naddnistrianska pravda*. (3 lystopada 1990). (in Ukrainian)
- Omarova, A. *Legal status of Ukraine during the period of perestroika (1985–1991)*. Kharkiv: Pravo, 2017. (in Ukrainian)
- Ovchar, I. *Political transformations in the Soviet Union during the period of perestroika (1985–1991)* Kyiv: Interservis, 2011. (in Ukrainian)
- Pavelchuk, K. The Socialist Party is a party of workers. *Radianska verkhovyna*. (17 hrudnia 1991). (in Ukrainian)
- Pidkova, I. *Ukraine 1991–1996: a chronicle of events*. Lviv, 2001. (in Ukrainian)
- Pliasovskykh, V. Vanguard update. *Prapor peremohy*. (20 bereznia 1990). (in Ukrainian)
- Plokhii, S. *The Last Empire. The Decline and Collapse of the Soviet Union*. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia, 2019. (in Ukrainian)
- Popp, R. Ideological and propaganda policy of the Soviet system in the western regions of Ukraine in 1944–1953 (Based on materials from the Drohobych region). *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk*. Drohobych, No 6, (2018): 142–152. (in Ukrainian)
- Prapor peremohy*. (23 lystopada 1989). (in Ukrainian)

- Prapor peremohy*. (18 hrudnia 1990). (in Ukrainian)
- Radianska Bukovyna*. (20 hrudnia 1988). (in Ukrainian)
- Radianska Bukovyna*. (23 zhovtnia 1987). (in Ukrainian)
- Radianska verkhovyna*. (24 chervnia 1991). (in Ukrainian)
- Radianske zhyttia*. (28 hrudnia 1989). (in Ukrainian)
- Radianske selo*. (17 hrudnia 1988). (in Ukrainian)
- Radianski Karpaty*. (31 serpnia 1991). (in Ukrainian)
- Roztotska M. “Supporting perestroika not with words”. *Mashynobudivnyk*. (29 chervnia 1988). (in Ukrainian)
- The Soviet “I” and the Soviet “we” between ideology and reality*. Zah. red. N. Shlikhta; Upor. T. Borodina. Kyiv: Dukh i litera, 2024. (in Ukrainian)
- Sanduliak, V. Deviate from the pattern. *Radianske zhyttia*. (3 sichnia 1989). (in Ukrainian)
- Shapoval, Yu., Yakubets, O. Servant of Dependence. *Volodymyr Shcherbytskyi in the Circumstances of the time*. Kyiv: Krytyka, 2021. (in Ukrainian)
- Shulzhenko, S. Periodicals (newspapers) of the Ukrainian SSR 1950–1954, published in the collection of the State Press Archive of the Book Chamber of Ukraine: analytical review. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*. Kyiv, No. 11 (2016): 28–44. (in Ukrainian)
- Slobodianiuk, Ye. At different poles. *Za vysoki tempy*. (23 hrudnia 1989). (in Ukrainian)
- Sopetyk, S. What worries collective farm builders? *Radianski Karpaty*. (11 chervnia 1988). (in Ukrainian)
- Tarasov, V. *The image of perestroika (1985–1991) in modern historiography: the problem of terminology and interpretation*. Kharkiv: Raryety Ukrainy, 2016. (in Ukrainian)
- Tertychnyi, O. V. *The first attempt at a democratic political party structure in Ukraine: the autobiography of the Ukrainian Democratic Platform (1990–1991)*. Documents. Kyiv: NaUKMA, 2014. (in Ukrainian)
- Tsarynnyi, V. The economic calculation is not to blame. *Molodyi bukovynets*. (5 bereznia 1988): 4. (in Ukrainian)
- Tsybulenko, V. Who is the economic calculation disadvantageous to? *Molodyi bukovynets*. (28 liutoho. 1988): 4. (in Ukrainian)
- Vahner, Ye. When and why did we become like this? *Kvarts*. (28 bereznia 1990). (in Ukrainian)
- Vasylo, H. Let’s not be fooled. *Prapor peremohy*. (11 hrudnia 1990). (in Ukrainian)
- Vizniuk, V. In new conditions. *Budivelnyk*. (1 hrudnia 1988). (in Ukrainian)
- Vilna besida*. (23 serpnia 1991). (in Ukrainian)
- Volskyi, V. Effective lever of restructuring. *Radianski Karpaty*. (23 bereznia 1988). (in Ukrainian)
- Yakubets, A. On the question of the source base of the history of Soviet everyday life (using the example of the magazine “Perets”). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. No. 3 (2018): 145–153. (in Ukrainian)
- Yakubets, A. “Household furniture production in Soviet Ukraine in the 1950s and 1960s: the problem of quality (based on publications in the magazine “Perets”)”. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk*. Drohobych, No. 8 (2018): 203–212. (in Ukrainian)
- Yeremieieva, K. ““Pepper and pepper!”: the task of Soviet satirical publications (using the example of the magazine “Perets”)”. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. No. 1, (2018): 126–140. (in Ukrainian)
- Zinchenko, Oleksandr. *How Ukrainians destroyed the evil empire*. Kyiv: Vivat, 2024. 560. (in Ukrainian)
- Zhuravlov, M., Yakymovych, O. “Who brewed the porridge will eat it”. *Chernivtsi*. (in Ukrainian)

